

Szent Vendel tiszteletéről Somogyban

LUKÁCS LÁSZLÓ

Szent István Király Múzeum

H-8000 Székesfehérvár, Fő u. 6., e-mail: drlukacs.fehervar@t-online.hu

LUKÁCS, L.: *The cult of Saint Wendelin in Somogy County.*

Abstract: Saint Wendelin is the patron saint of livestock, stock-breeders and herders in the modern era. His cult became popular in Hungary in the 18th century. The German settlers and shepherds who arrived with the new sheepbreeds bred in the great manors played a huge part in the popularisation of his cult. His cult was quite vivid in the Hungarian, German and Croatian villages within the borders of the diocese of Veszprém, to which County Somogy belonged until 1993. He was honored especially in the villages where clergymen, episcopal manors, or the order of the Piarists had their lands or landcentres. Some parishes built churches, many more built chapels in his honor, or erected his statues. His day was celebrated as a votive feast every year with masses, processions and the prohibition of working with workstock on that day.

Keywords: Patron saint of livestock, votive feast, churches, chapels, statues to Saint Wendelin in Somogy County

Németh Vendel szomoróci (Vas m.) búcsúlátogató, vak énekes koldus, számtalanszor énekelt harmonika-kísérettel a dunántúli Vendel-búcsúkon. Vendel-énekét hallás után tanulta meg Bakon (Zala m.) egy katolikus imádságos asszonytól.¹ Harmadik versszaka így hangzik:

*Szent Vendel főpásztor, tisztelünk tégedet,
Kérünk, a barmokért hallgass meg bennünket.
Szívből imádkozunk szent tiszteletedre,
Kérünk, a barmokért tekints le a földre.*

A háziállatok, a pásztorok és az állattartó gazdák védőszentjét *főpásztori* címmel ruházták fel az énekekben. Nogáll János, a pesti egyetemes papnövelde lelki igazgatója által Budán, 1853-ban kiadott *Magyar nagy officiumban* közölt naptárban emléknapiját: Mindszent hava, azaz október 20-át *Vendel pásztor* napjaként tüntette föl. Tárkányi B. József szerkesztésével ugyancsak az 1850-es években Egerben megjelent, 1916-ban már a 13. kiadást megért *Vezérkönyv a Ker. Kath. Anyaszentegyházban tartani szokott Processziókhoz* című munkában Szent Vendel szobrához vagy kápolnához vezetett processzió során a pap így fordul az ünnepelt patrónushoz: *Imádkozzál érettünk dicső szent Vendel pásztor!* Cserszegtomajban (Zala m.) 1939-ben Vajkai Aurél egyik idős adatközlője említette: „Szent Vendel Istennek legkedvesebb pásztora.”² Gróf Zichy Domonkos veszprémi püspök 1845–46-os egyházlátogatási jegyzőkönyvéből kiderül: egyház-

megyében a legtiszteltebb szent a Szűzanya volt, alakját kép vagy szobor minden templomban megjelenítette. E tekintetben felülmúlta Fiát, Jézus Krisztust is, bár utána mindjárt ő következett. Őket követték a legkedveltebb szentek: Flórián, Fábián és Sebestyén, Vendel, Nepomuki Szent János, Anna és Mária Magdolna alakjaival találkozunk leggyakrabban a templomokban. Ugyanakkor a köznép mezőin, hegyein, az utak mentén szerette a keresztet, a legelőkön, erdők szélén Szent Vendel, a patakok partján, hidaknál Nepomuki Szent János, a falvak közepén a tűz ellen védő Szent Flórián szobrai.³ Szent Vendel szereplése ebben a körben nem meglepő, hiszen tiszteletének kezdeményezője Padányi Bíró Márton (1696–1762) veszprémi püspök volt, aki ízes magyar nyelven írta meg Szent Vendel életét és tiszteletének hasznosságát. Kassán, 1763-ban kiadott könyvében olvashatjuk: „Nincsen Istennek gondviselése nélkül, hogy ezen nagy érdemű Pásztor Szent Wendely segedelmének és szószóllásának ereje a mi Magyar Hazánkba is behatott, hogy tudni-illik az ő érdeme, és esedezésse által, a mi földeink, és barmaink megáldattatván, mi-is ő általa az Istennek lélekben, és testben, bővségesebb segedelmit és áldásit vennénk.”⁴ Padányi Bíró Márton püspök buzgólkodásának köszönhetjük a korában még a fél Dunántúlra, így Somogyra is kiterjedő egyházmegyében emelt Szent Vendel templomokat, kápolnákat és szobrokat, mivel mint magyar gazda típusú főpap a marhavészek, állatbetegségek ellen Szent Vendelben mennyei pártfogót választott a barokk korban újjáéledő gazdasági életünk számára. Sümeg melletti birtokán, Deáki pusztán és Nyirádon (Zala m.) kápolnát építtetett Szent Vendel tiszteletére, ahova 1755. október 20-án egyházmegyei körmenetet vezetett a marhavész távoltartásáért.⁵ 1993-ig a Veszprémi Egyházmegyéhez tartozó Somogy fogadalmi ünnepei sorában Szent Vendel napjáról a XX. század elején megjelent vármegyei monográfiában is olvashatunk: „Vannak igen sok falunak *fogadott ünnepnapjai is*, a melyek valamely emlékezetes eseménynek köszönik létüket. Ilyen az *Antalnap* Kaposfüreden, és *Vendelnap* Szulokon, a mikor jószágát senki be nem fogná. Az ősök nagy jószágvész idején fogadták meg s azóta állhatatosan megtartják.”⁶

3 Mészlányi A. 1941: 55, 73.

4 Padányi Bíró M. 1763; Bálint S. 1977: II. 386.

5 Padányi Bíró M. 1763; Pehm J. 1934: 138; Szilárdfy 1985: 4; Tüskés G – Knapp É. 2001: 339.

6 Endrei Á. é.n.: 208.

1 Kún-Molnár S. 1941: 96.

2 Vajkai A. 1939: 188.

Somogy megyei népművészetéből megtudjuk, hogy Szent Vendelnek, a pásztorok patrónusának meggyeszte számos szobra áll: Bizén, Buzsákon, Nagyszakácsiban, Ordacsehiben, Somogyzsitfán, Somogyfajszon, Szőkedencsen, Ráksiban. Ikonográfiai megoldásuk csaknem mindenütt azonos. L. Imre Mária írta a szakrális környezet építészeti és tárgyi emlékei kapcsán: „Mikéiben 1897-ben a falu állatállományát száj- és körömfájás járvány pusztította. A következő esztendőben egy házaspár a német utcában szobrot állíttatott engesztelésül. A felirat szerint „*Szent Vendel tiszteletére emeltették öreg Brandmüller János és neje Frank Rozália, 1898.*” A pásztorok védőszentje, Vendel napját ezt követően, mint fogadott ünnepet a faluközösség megtartotta. Az ünnep előestéjén a szobornál „*százával égtek a gyertyák*”. Vendel napon, október 20-án a falu fogadalmából a pásztorok, csordások nem hajthattak ki. Kisebb kerti munkán kívül mást nem végeztek. Aznap a templomban reggel szentmisét, utána egész napos szentségimádást tartottak.”⁷

Családom anyai ágon Somogy megyei, merynei. Édesanyám, Képesz Mária (1916–1982) gyakran emlékezett az ottani Vendel napi búcsúra, Szent Vendel tiszteletére. Merynén, a fehérvári custodiatus birtokán középkori alapokra épült 1760-ban a plébániatemplom Sárlos Boldogasszony tiszteletére. Déli oldalához 1790-ben építették a kisebb templomnyi méretű Szent Vendel-kápolnát, nyugati oldalán külön bejáratral. A templom bővítését a gyarapodó lélekszámú mezőváros igényelte. A merynei uradalmat I. Ferenc király 1807-ben a Kegyes Tanítórendnek adományozta, amely itt szervezte meg jószágkormányozásági központját.⁸

Merynén a Vendel-kápolnát az állatokat pusztító dögvész után a gazdák fogadalomból építették. Oltárképét is ők csináltatták. Az olajfestményen út melletti képoszlop előtt térdepel a glóriás Szent Vendel szerzetesi köpenyben, előtte pásztorkalap, juhászkapó, vánkoston a királyi korona, fölötte hegyen épült kolostor, a felhőkben egyik angyal főpásztori botot, a másik apátsüveget tart. Szent Vendel merynei tiszteletéről 1989-ben adatközlőm, Bizderi Dénes (1938-2007) *templomatya* beszélt: „Ezerkilencszáznegyvenöt előtt mindkét búcsút megtartották. Sárlos Boldogasszony napján a templomban mise, a rákövetkező vasárnap sátoros búcsú volt a templom előtti téren, bazárosokkal, bábosokkal, ördöghintával, ringliszível. Október 20-án Vendel napján mise volt a kápolnában, de ide csak férfiak ültek, az asszonyok a templom hajójában ültek. Amióta a kápolna van, azóta a gazdák és az uradalom nem fogta be az állatokat igába, a pásztorok sem hajtottak ki. A pásztorok is eljöttek a Vendel napi misére, kétszer jöttek el egy évben: Vendel napkor és karácsonyi éjféli misére. Sátoros búcsú a Vendel napot követő vasárnap volt, ez is a templom előtt. A Vendel napi volt a nagyobb búcsú, rokonok is erre a napra jöttek a szomszédos községekből. Ezt a piaristák is tartották, és a cselédeknek is szabad napot adtak,

Vendel napján ők sem fogták be a lovakat, ökröket. Az uradalmi pásztorok, a cselédség kanásza és csordása sem hajtott ki. A falusi juhász sem, a gazdáknak 3–4 birkájuk volt, 10–12 is akadt. Ezerkilencszáznegyvenöt után megszűnt a Sárlos Boldogasszonyi sátoros búcsú, csak a Vendel napi maradt. A templomban ma is van Sárlos Boldogasszony napján, július 2-án mise, de sátoros búcsút csak a Vendel utáni vasárnapon tartunk Merynén. Szentgáloskérén, a szomszéd községben Vendel-szobor van az út mellett, a téesz területén. Feje hiányzik. Kaposhomokon a templom védőszentje Vendel. Attala temploma Szent Vendel, azok a régi időben, 1945 előtt a napján tartották a sátoros búcsút.”

A Meryne központú piarista uradalom állatállományáról tudósított Somogy vármegye monográfiája a XX. század elején: „Angol félvér lóállományából öreg kancza 94, öreg herélt 52, négyéves kancza 15, négyéves herélt 3, hároméves kancza 8, hároméves herélt 6, két és féléves 63, csikó 34, taszári ménésében katonai czélokra tenyészt. Marhaállománya: jármos ökör 667, tehén 55, tinó egyéves 257, tinó 5 éves 79, tinó 2–3–4 éves 611, üsző 38, gulyabeli 159, tenyészbika 28. Juhállománya 14.002, merino-negretti és francia húsjuh tenyészkössal. Sertésállománya 305 anyagöbe és szaporulata, mangaliczafajú, 43 kannel. 1912-ben Lincolnshireikre tért át Vadé-pusztán. Tejgazdasága 500 liter napi termelését Kaposvárott értékesíti.”⁹ Állatállományának épségéért Szent Vendel pártfogását kérte.

Merynén a XIX. században és a XX. század első felében a Vendel keresztnév népszerű volt. A temetőben 1989-ben 6 sírkövön olvashattam a Vendel nevet: Decsi Vendel meghalt 1917-ben, 39 éves korában (hősi halott); Javós Vendel élt 39 évet, meghalt 1930-ban; Gergye Vendel élt 46 évet, meghalt 1925-ben; Kiss Vendel 1902–1953; Kovács Vendel 1884–1924; Kovács Vendel 1902–1979. Utóbbi emeltette a ravatalozótól jobbra a beton keresztet, a corpus alatt Mária szobrával.

Felirata:

*Isten dicsőségére
Szűz Mária Tiszteletére
és
Kovács Péter Emlékére
Emeltette
Kovács Vendel és
Családja
1965*

Kovács Vendel a kereszt mögötti sírban nyert vég-ső nyughelyet. 1989-es gyűjtésem idején egy Vendel nevű élt Merynén: az 1910-ben született Kéri Vendel. *Vendinek* becézték.

Szentgáloskér, Meryne fiókegyháza, Vendel szobráról az 1815. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben írták: „Szentgáloskér községben Szent Vendel szobra van a Svastics-féle ház környékén, melyet özvegy Svasticsné állíttatott fel, kőből van, új, jó állapotban, alapítványi tőkéje nincs, fenntartása a nevezett özve-

7 L. Imre M. 2001: 402.

8 Reiszig E. – Vende A. é.n.: 108.

9 Ujváry I. é.n.: 335-336. vö. Tóth T. 1977: 211-273.

1. ábra: Sárkány Boldogasszony temploma a hozzá-
épített Szent Vendel-kápolnával. Mernye, Somogy m.
Lukács László felvétele, 2013

2. ábra: Oltárkép a mernyei Szent Vendel-
kápolnában.
Lukács László felvétele, 1989

3. ábra: Szent Vendel szobra. Szentgáloskér,
Somogy m. Lukács László felvétele, 2013

4. ábra: Szent Vendel szobra. Ráksi, Somogy m.
Lukács László felvétele, 2013

5. ábra: Szent Vendel szobra. Igal, Somogy m.
Lukács László felvétele, 2013

6. ábra: Szent Vendel szobra. Buzsák, Somogy m.
Lukács László felvétele, 2004

7. ábra: Szent Vendel szobra a törökkoppányi
templomban. Lukács László felvétele, 2013

8. ábra: Szentháromság-szobor rajta mellékalakként
Szent Vendel. Törökkoppány, Somogy m.
Lukács László felvétele, 2013

gyet és utódait terheli.”¹⁰ Az özvegy földbirtokosné a major bejáratától balra, az istállók közelében, az állatok által járt út mellett állíttatta fel Vendel közsobrát. A magas kőtalapzaton álló juhász kezében pásztorbot, jobb oldalán egy szarvasmarha. Szentgáloskéren a gazdálkodók a téesz szervezéséig, az 1960-as évek elejéig gyertyát gyűjtöttek, virágot tettek a *Vendel-képhez* ünnepén, október 20-án. Letört fejét 2000-ben a mezőgazdasági nagyvállalkozó Hársházi család költségén pótolta a helyi önkormányzat.

Ráksi (Somogy m.) a veszprémi püspök birtoka volt. Itt a templomkertben magas talapzaton áll Szent Vendel színesre festett közsobra. Lepelruhában, fűzős csizmában. Lábánál balról szarvasmarha, jobbról juh. Pásztorbotra támaszkodik, oldalán pásztortarisznya és kabatok kulacs.

Felirata:

*Szent Vendel
tiszteletére
Állíttatták
Hasznovics Mihály
és fia Ferencz
Szemenyei István
és neje Högye Anna
Benedek János
és családja
Kiss Vendel
Böröcz Vendel
Kovács János
Högye István
Dezső György
1915.*

Az állíttatók között két Vendel keresztnévűt is találunk. Ugyanebben a háborús évben a Freitag család egy köfeszületet is állíttatott a templomtól balra.

Igalban (Somogy m.) 2004-ben Matyikó Sebestyén József síófoki múzeumigazgatóval közösen, 2013-ban egyedül kutattam. Vendel és Nepomuki Szent János szobrát az 1815-ös egyházlátogatási jegyzőkönyv említi: „Statuae in Oppido Igal sunt duae; una in honorem S. Vendelini lapidea ante Ecclesiam; altera S. Johannis Nep. in fine Oppidi ad viam Sziliensem; neutra est dote provisoro, sed ambae per Oppidanam Communitatem conservantur...” [Igal mezővárosban két szobor van, az egyik kőből Szent Vendel tiszteletére a templom előtt, a másik Nepomuki Szent János tiszteletére a mezőváros végén a szili útnál; egyiknek sincs fenntartója, de mindkettőt a mezőváros tanácsa tartja fenn.] Balogh József, 1856–1872 között igali plébános, háztörténetében a következőket említette a szobrok fenntartásával kapcsolatban: „Mit kell a' Község conservatioja felől tartani, mutatja ezen megnevezett két szobornak sorsa. Nep. Sz. Jánosnak szobra, t. i. mely a' vármegyeházon aluli hid mellett állott, azért az ottani lapban lévő kutat máig is Sz. János kutjának nevezik, – még Hornók idejében [Hornók Márton igali plébános: 1835–1855] elpusztult; a' Sz. Vendel szobrát pedig ide jövetelemkor legelhagyottabb dísztelen

állapotban találtam. Minden figyelmeztetésem, felszólításom, fenyegetésem hasztalan volt; a' községnek soha sem volt erre pénze. Én tehát elbontattam azt, a' Templom közelébe hol most is áll, téglá állványra fölvettem, kifestettem, és bekerítettem anélkül, hogy akár egy krajczárt, akár egy napost [napszámost] is kértem volna a' községtől.”¹¹ Ma már nyoma sem látható a szobor XIX. század közepi kifestésének. Vendelt égre emelt szemekkel, imára összetett kézzel ábrázolja. Meztelen lábánál balra a kuttyája, jobbra egy szarvasmarha, előtte a földön a hercegi korona.

2004-ben Buzsákon (Somogy m.) is kutattunk, ahol a Fő utcán, a tájház előtt áll Szent Vendel homokkő szobra, talapzatán *A Buzsáki Község által 1863 felírat*-tal. Botjára támaszkodik, kezén rózsafüzér, oldalán tarisznya, hátán nagyszélű pásztorkalap. Lábánál balról szarvasmarha, jobbról juh.

Törökkoppány jobbágytelkeinek fele 1726-tól a veszprémi püspöké, a másik fele a herceg Esterházy hitbizományhoz tartozott.¹² Törökkoppányban 2004-ben és 2013-ban is jártam, ahol a templomban a hajó jobb oldalán az első szobor Szent Vendelé, színesre festett, összekulcsolt kézzel, oldalán juhásztarisznyaival, lábánál egy báránnyal. A templomkertben a Szentháromság-szobor mellékalakjaként Szent József a Gyermekekkel, Mária mellett ott áll Szent Vendel is. Oldalán tarisznyaival, lábánál egy sérült báránnyal, jobb kézfeje letört. Állíttatták az Amerikába kivándorolt törökkoppányiak.

Felirata:

*Alapított 1905
AMERIKAI emlékül
SZABÓ JÓZSEF plébános
közbenjárásával*

Törökkoppányban a napján, október 20-án meggyújtják a templomi Vendel-szobor lábánál a gyertyát, és eléneklik a Vendel-éneket, amely a *Szent vagy, Uram!* énektár 217. számú éneke:

Szent Vendelhez

*Téged kérünk esedezve, irgalmas Isten!
Szenteidnek felajánlott könyörgésünkben.
Jószágunkat őrizd meg mindennémű veszélynek
Ártalmától Szent Vendelnek könyörgésére.*

*Mindenünk tőled vettük, mindenek Ura
Te alkottad a barmokat szolgálatunkra!
Jószágunkat...*

*Te vagy élő kútforrása minden javaknak,
Te adsz erőt, táplálékot minden állatnak.
Jószágunkat...*

*Tartsd meg, Uram, amit adtál hogy hív munkánkkal
Kenyerünket megszerezzük jóvóltod által
Jószágunkat...*

¹⁰ Puskás B. 2006: 27.

¹¹ Historia Domus Igal, a Plébánia irattárában

¹² Reiszig E. – Vende A. é.n.: 169.

*Ments meg minket az éhségtől, háborúságtól,
Szárasságtól, árvizektől és döghaláltól.
Jószágunkat...*

*Ne nézd, Uram, vétkeinknek nagy sokaságát,
De atyai szereteted irgalmasságát.
Jószágunkat...*

*Tégy méltókká ismét minket szeretetedre,
Kik bűneinek bocsánatát kérjük epedve.
Jószágunkat...*

*Szent Fiadnak szent nevére kérünk, nagy Isten,
Bízában az ő véghetetlen nagy érdemében.
Jószágunkat...*

Az ének Amade László *Buzgó szívnek énekes főhászkodásai* című, Bécsben, 1755-ben kiadott könyvéből került katolikus népénekeink közé.

Törökkoppányban és 1945-ig filiájában Somogyegresen Vendel napja fogadalmi ünnep volt. A napján misét tartottak, a gazdák nem fogták be az állataikat az 1960-as évekig. A takarmányt, szénát, szalmát bekészítették, hazavitték előző nap. Vendel napkor nem dolgoztak.

Törökkoppány monográfiájában írta Sipos Imre SJP szerzetes, napjainkban az egyházközség lelki gondozója: „Jeles napok voltak a település fogadalmi ünnepei. *Kurbély György* veszprémi püspöksége idején, 1815-ben készített vizitációs jegyzőkönyv szerint *Nepomuki Szent János, Páduai Szent Antal, Sárlos Boldogasszony, Havas Boldogasszony, Szent Donát* és *Szent Vendel* ünnepét ülték meg Törökkoppányban imádsággal, szentmisével, munkaszünettel... *Szent Vendel* a jószágtartó gazdák, továbbá pásztorok, főleg juhászok védőszentje. Az előkelő származású, 6. században élt ír szent tisztelete hazánkban csak a 18. században bukkan fel a délnémet barokk hatására, közvetlenül pedig *Padányi Bíró Márton* veszprémi püspök kezdeményezésére. Tehát a koppányi nép Szent Vendel tisztelete is valamikor az 1750-es években indulhatott el. Sajátos módon, a Dunántúlon szinte kivétel nélkül egykorú rajnavidéki parasztöltözetben ábrázolják tarisznyával, lábánál báránnyal. Így látható a törökkoppányi templom szép festett faszobrán és a templom melletti Szentháromság szobor mellékalakjaként is. Általános szokás volt október 20-án a jószágokért szentmisét mondatni, illetve szobránál gyertyát gyújtani.”¹³

Miklósi (Somogy m.) 1815-ös kánoni vizitációjában leírták, hogy a faluban meg szokták tartani Szent Vendel ünnepét is. A templom előtti, 1900-ban készített Szentháromság-szobor egyik mellékalakja itt is Szent Vendel: oldalán tarisznyával, felfelé tekintő arccal, imára összekulcsolt kézzel, lábánál báránnyal ábrázolták. Miklósi a XVIII. század első felében Svábföldről, Mainzból és Pfalzból katolikus németeket telepítettek, akik eredeti lakóhelyükről magukkal hozhatták Szent Vendel tiszteletét.¹⁴

A miklósi kántor „egy régi könyvből” kimásolt egy Szent Vendel éneket, amit korábban bizonyosan a környék falvaiban énekeltek:

Szent Vendelről

(Október 20.)

Dal. „Áldjad ember” stb. szerint.

Szent Vendel, Isten szolgája, pásztor életnek példája

Vadon szülötte s nevelte szelid bárány!

Csodánk lettél a mezőnek zöld oltárán.

Kihajtottál a mezőre, a virágos legelőre,

Midőn a nyáj földön legelt, te az égen,

Eljegyezett, mert megkegyelt az ég régen.

Pásztor élet gyarlóságát, nem ismeréd

gonoszságát,

Ámbár ezernyi sorsod dül a bűnnek:

Te lábait könnyel mosod az Istennek.

Sz. szemed rólunk ne vedd el, könyörgésünket

fogadd el,

Kérd az Istent, hogy tartsa meg karjainkat,

Bár esztelen, de büntelen barmainkat.

Ha ver az Ur ostorokkal, engeszteld meg tárt

karokkal;

Kapcsold össze szent kezedet kezeinkkel,

Mutasd be szent kérésedet kéréseinkkel.

Jőjj e gyászos legelőre, kíséj a nagy delelőre,

Segíts közbenjárásoddal míg fölérünk,

Jutalmaz meg áldásoddal, melyet kérünk.

Zics (Somogy m.), Nágocs filiája, 1815-ös egyházlátogatási jegyzőkönyvéből megtudjuk: „...a hívő közösség még néhány fogadott ünnepet is meg szokott tartani hétköznap, mégpedig: Szt. Flórián, Szt. Vendel és Szt. Illés próféta ünnepét. Ekkor egész napon át tartózkodnak a szolgai munkától, énekes nagymisén vesznek részt, amelyet az ő szándékukra mondanak. Délután pedig a mester vezetésével énekes litánián is részt vesznek.” Figyelemre méltó, hogy az ünnepeket a zicsi reformátusok is megtartják: „... az évenként visszatérő ünnepeket, még a fogadottakat is a katolikusokkal együtt közösen szokták megülni a szokásnak megfelelően.”¹⁵

Pusztaszemes (Somogy m.) 1860-ban épült Szent Vendel temploma rendelkezik a szent ereklyéjével. Hitelességét latin nyelvű bizonyító okirat igazolja, amely magyar fordításban az alábbi: WAALI ÉS SONNENTHURMI MIGAZZI KRISTÓF, ISTEN KEGYELMÉBŐL A SZENT RÓMAI EGYHÁZ ÁLDOZÁR BÍBORNOKA, BÉCSI ÉRSEK, A SZENT RÓMAI BIRODALOM HERCEGE, A VÁCI PÜSPÖKSÉG ÖRÖKÖS KORMÁNYZÓJA, A SZENT ISTVÁN REND NAGY LOVAGKERESZTJÉNEK TULAJDONOSA, Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGEIK VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁCSOSA stb.

Hittel tanúsítja mindazok előtt, kik jelen sorokat olvasni fogják, hogy hiteles helyekről származó és hivatalos okmányokkal, valamint pecsétekkel igazolt ereklyének találta azokat, melyek közül az itt mellékelt erek-

¹³ Sipos I. 2013: 342-344.

¹⁴ Sipos I. – Galbavy J. 1994: 19-20, 24-25, 29.

¹⁵ Sipos I. – Szalay J. 2003: 155-156.

9. ábra: Szent Vendel főoltárkép a pusztaszemesi templomban. Sipos Imre felvétele

10. ábra: Vendel-kápolna (1928) feszülettel (1750). Gölle, Somogy m. Lukács László felvétele, 2013

11. ábra: A Szent Vendel kápolna oltárképe Göllében. Lukács László felvétele, 2013

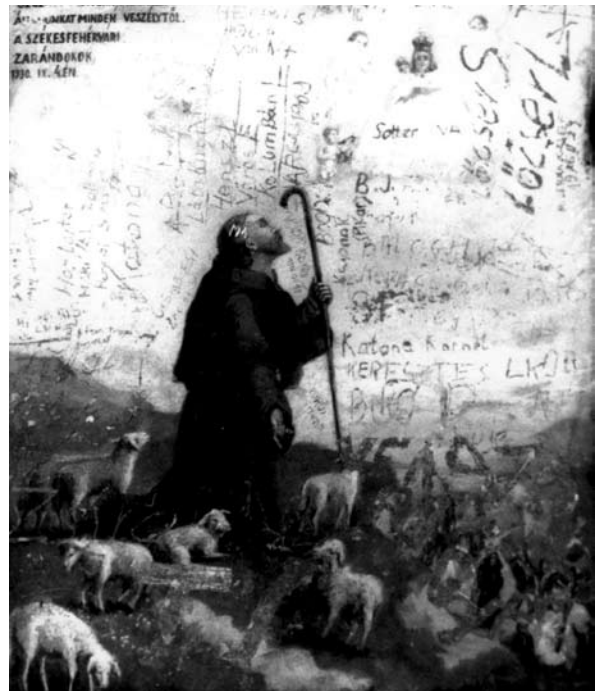
12. ábra: Szent Vendel faszobra Göllében, állították 2011-ben. Lukács László felvétele, 2013

13. ábra: Szent Vendel szobra. Lad, Somogy m. Sási János felvétele, 1978. A Rippl-Rónai Múzeum néprajzi fotótára. Lelt.sz.: 22.714

14. ábra: Szent Vendel szobra. Szulok, Somogy m. Sási János felvétele, 1978. A Rippl-Rónai Múzeum néprajzi fotótára. Lelt. sz.: 22.780

15. ábra: Az andocsi útban, a ságvári erdőben a székesfehérvári zarándokok által 1930-ban elhelyezett Vendel-kép. Balatonendréd-Jabapuszta, Somogy m. Sási János felvétele, 1978. A Rippl-Rónai Múzeum néprajzi fotótára. Lelt. sz.: 23.368

lye, t.i. **Szent Vendel hitvalló csontjának darabkája** vétetett, s melyet kellő tisztelettel ovális alakú ezüst szelencébe helyeztünk. Ezen szelencének első oldalát kristályüveg alkotja, jól bezárható, pirosszínű selyemfonallal van lekötve és piros spanyolviaszba nyomott pecsétünkkel megerősítve.

Kiadjuk pedig ezen szent ereklyét azzal a felhatalmazással, hogy birtokosa magánál tarthatja, másoknak ajándékozhatja, bármely templomban, kápolnában, vagy oratóriumban a keresztény nép elé tiszteletre kitheti.

Melyek hitelül saját kezünkkel aláírt és saját pecsétünkkel megerősített levelünket kiadtuk:

Bécsben, érseki palotánkban, 1777. január 20-án. **ŐEMINENCIÁJA, A BÍBOROS-ÉRSEK megbízásából: Biboros érsek sk. Sauli Antal szertartó sk.**

Az okirat másik oldalán kézzel írt szöveg:

Szent Vendel jelen ereklyéjét felülvizsgáltuk, s miután az mindenben megfelel őeminenciája, waali gr. Migazzi Kristóf bíboros úr által adott leírásnak, hitelesnek ismerjük el, és jelen levelünkkel engedélyt adunk, hogy az mindkét nembeli keresztény hívek áhitatának növelésére nyilvános tiszteletre kitéssék.

1777. március 4-én. **A Szombathelyen megtartott Püspöki Consistorium.**

A pusztaszemesi templom festett oltárképe a mernyeihez hasonló, de annál egyszerűbb: balaton-tájbán képoszlop előtt térdeplő, imádkozó Vendel szerzetesi köpenyben, mellette pásztorkalap, pásztorbot és a félredobott korona, mögötte juhnyáj. Jobb oldalon alul szignált: Hofrichter J. 1898. Búcsúját az október 20-át követő vasárnapon tartják.¹⁶

Balatonberényben (Somogy m.) a templomkertben magas talapzaton áll Szent Vendel XVIII. század végi kőszobra.¹⁷

A Nagyberek déli szélén települt Somogyszentpál két kisközség: Tótszentpál és Varjaskér egyesüléséből jött létre 1929-ben. Lakói horvát katolikusok, templomuk 1776-ban Páduai Szent Antal tiszteletére épült. Jobb oldali mellékoltára Szent Vendel-oltár. A keleti tájolású templom udvarában, déli fala előtt áll Szent Vendel többször átfestett kőszobra. Bőgatyában, mezítláb, fején széles karimájú kalapban, kezében pásztorbottal, lábánál szarvasmarhával mintázták meg. A szoboralapítványt 1906. június 19-én Rádó Márton tótszentpáli lakos tette a szobor fenntartására felajánlott 100 koronával.¹⁸ Hoss József Somogyszentpál monográfiájában olvashatjuk: „Október 20. Szent Vendel: A pásztorok védőszentje. A szentpáliaiak az 1836-ban elszünetelt állatvész alkalmával fogadalmat tettek napjának megünneplésére. Fogadalmukat e legutóbbi évekig meg is tartották. Állataikat ezen a napon nem fogták be. Jellemzésül szolgáljon az alábbi eset. Emléke még ma is él köztünk. A régi időben, amikor még káplánállomás nem volt Szentpálon, az akkor élt plébános betegsége miatt fel kellett kérni a templomi szolgálat ellátására a buzsáki káplánt. Ámde a szentpáliaiak nem fogták be. Fogatot sem adtak.

A kérdést úgy oldották meg, hogy a buzsáki káplán az utat a szentpáli határtól községünkig oda és vissza gyalog kellett megtennie. A buzsáki határig és vissza mehetett csak kocsin. A szentpáli gazdaasszonyok e napon baromfit nem vágtak. Az állatok pihentetésén kívül az asszonyok a fogadalom kifejezésére ezen a napon szoktak gondoskodni a templom gyertya szükségleteiről. Adományait Szent Antal oltárára tették, vagy természetben, vagy pénzben.”¹⁹ Ugyancsak Hoss József említette, hogy Szent Vendel napján egyesek Kaposváron sem fogják be a lovakat, mivel Szent Vendelt tartják a barmok patrónusának.²⁰

Gölle (Somogy m.) temetőjében a Szent Vendel-kápolna már a második. Az elsőt valószínűleg az a Hiemer Ignác bérlő építtette, aki a kápolna előtti homokkő feszületet emeltette, amelynek felirata:

Krisztus
Dicsőségére
az 1754-es
marhavész
járvány után
állíttatta
Hiemer
Ignác
a Göllei Birtok
Bérlője
1760

Hiemer Ignác a gazdag székesfehérvári állatkereskedő-mészáros, Hiemer Mihály unokája. A nagyapa 1692–1724 között több alkalommal, hosszú időn keresztül városbíró volt. Fia, Hiemer Sebestyén 1745-ben öt gyermekére, köztük a legidősebb Ignácra, az 5000 forintot érő Székesfehérvár-belvárosi Hiemerházon kívül ugyancsak Fehérváron egy budai külvárosi és egy hidvégi (Somogy m.) házat, medinai (Tolna m.), iszkai (Fejér m.) és fehérvári szőlőt, 326 ökröt, 226 tehenet, 34 borjút, 40 disznót, 45 lovat és 10.000 forint készpénzt hagyott. Hiemer Sebestyénnek, aki a göllei birtokot a fehérvári custodiátustól bérelte, volt mit Szent Vendel őrizetére bízni.²¹

A régi kápolna falazata, boltozata megrepedezett, ezért lebontották, és helyére 1928-ban egy kis mesterseges dombon felépítették az újat. A falra festett oltárképen Szent Vendel apát áldó kezét tartja egy bárány fölé, amit térdeplő gazdája a kezében tart. A Szent másik oldalához egy kisborjú dörgölődik. A kép előterében juhok, háttérében szarvasmarhák. Alkotójának szignója: A. Ebner 1928. Helyi hagyomány szerint a falkép készítésének összes költségét a göllei születésű Rácz Vali énektanárnő, sanzonénekesnő, filmszínésznő viselte. Szent Vendel napja Gölleben fogadott ünnep. Minden év október 20-án misét tartanak a kápolnában, a hívek a kápolna előtt állnak, a plébános úr a kápolna előtti tábort oltáron miséz. Vendéggapot is hívnak, ő prédikál. Koncelebrációs misét tartanak az igali, attaljai, szentbalázi, dombóvári plébánosokkal.

16 Sipos I. 1996: 6.

17 L. Szabó T. – Sási J. 1973: 49.

18 Bogdán T. 1987: 274.

19 Hoss J. é.n.: 5.

20 Hoss J. 1948: 142.

21 Kállay I. 1972: 313-316.

A mise itt is a *Szent vagy, Uram!* 217. számú Vendel-énekével zárul.

A kultusz eleveenségét jelzi, hogy Göllében a templom melletti Hősök terén 2011-ben felállították Szent Vendel faszobrát. Alkotója subában, oldalán tarisznyával, kezében juháskampóval, lábánál báránnyal formázta meg. Szépen fogalmazott felirata:

SZENT VENDEL PÁSZTOR
REMETE-APÁT 554-617

Vendel királyfi ír-skót nemzetségből származott. A mi felfogásunk szerint egy törzs vezérének a fia volt. Csodái főleg a járványos betegségek áldozatainak mutatkoztak, illetve azok tapasztalták jóságos közbenjárását, akik állataik bajaiban hívták segítségül. – Így cselekedtek Gölle lakói is, amikor 1754-ben pestisjárvány pusztított a környéken. A vész elmúltával hálából a temetőben kápolnát építettek, és fogadott ünnepként tisztelik október 20-án Szent Vendel napját. A szobrot a hálás utókor nevében közadományból állíttatta Gölle Község Önkormányzata 2011. 10. 20.

Faragta vitéz Varga Károly Szentgáloskér

Göllében is a régi századfordulóig népszerű volt a Vendel keresztnév. Az első világháborús emlékművön a hősi halottak között őt Vendel nevű szerepel, a második világháborús emlékművön már egy sem.

Attala (Somogy m.) Mernyével, Göllével együtt ugyancsak előbb a fehérvári custodiatus, majd a piaristák birtoka, ahol az 1722-ben felépült Keresztelő Szent János templomot 1865-ben bővíteni kellett. Ranolder János veszprémi püspök engedélyével az átalakított templom új védőszentje Szent Vendel lett. Főoltárának képét Kratzmann Gusztáv, az Esterházy-képtár igazgatója festette: rajta Szent Vendel lábainál félkörívben heverésző birkái mellett látjuk, hosszú pásztorbotját hóna alá szorítva imakönyvből tekint felénk. Háttérben enyhe dombvidék hajlatában elterülő folyóvölgyi legelő, amely a Kapos völgyét sejteti. Csutor János szili esperesplébános 1867. október 20-án, Vendel napján szentelte fel a kibővített templomot. Attalában azóta mindig a napján tartják a Vendel-búcsút, a búcsúi nagymisét. Itt is a *Szent vagy, Uram!* 217. számú énekével fordulnak az Úrhoz, kérik Szent Vendel közbenjárását. Az alábbi sorok is elhangzanak:

*Te kormányozod az időnek minden járását,
Ne bocsájtss ránk haragodnak kemény csapását.
Ments meg minket az éhségtől, háborúságtól,
Szárazságtól, árvizektől és a döghaláltól.
Jószágunkat őrizd meg mindennemű veszélynek
Ártalmától, Szent Vendelünk könyörgésére.²²*

Lad (Somogy m.) 1950-ig a római katolikus Német-Ladból és a református Magyar-Ladból állt. A római katolikus templom mögött áll Szent Vendel szobra, amelynek felirata: *Szt. Vendel tiszteletére állították Sommer Mihály és neje Gruber Katalin 1903.* Hosszú hajú, pödrott bajsú pásztor, szeméit az ég felé emeli,

kezét összekulcsolja. Vállán hosszú köpeny, oldalán tarisznya, lábánál egy bárány.

Szulok (Somogy m.) Fényes Elek geográfiai szótára szerint a XIX. század közepén német mezőváros, több mint 1800 római katolikus lakossal.²³ Szent Vendel szobra a Kossuth Lajos és a Dózsa György utca sarkán áll. Felirata: *St. Vendelin. Errichtet aus Liebe und Dankbarkeit zu Gott von Stefan Bauer und gemahlin Elisabetha Hals 1905.* Gazdagon tagozott talapzaton terdel a vaskerítéssel körülvevő szobor pásztoralakja. Kezeit összekulcsolva az ég felé tekint. Vállán bő redőzetű köpeny, oldalán kabaktökből készült kulacs, jobb vállának döntve tartja vasból készült pásztorbotját.

Szent Vendel segítségére számított pásztoralában a múlt század első felének híres dombóvári juhásza, *birkás, pipás* Puszpán Vendel is:

*Hajj ki, jószág a fűre!
Legeléssz el messzire.
Majd gondodat viselöm,
Ha mögsegél Vendelöm.²⁴*

Szent Vendel tiszteletét a székesfehérvári gyalogos zarándokok minden szeptember elején az andocsi búcsúra is magukkal vitték: Balatonkilitinél „... a zarándoklatot folytatva a faluvégi keresztnél letértek a kiépített útról. Dűlőutakon, erdei ösvényeken, fullasztó porban, ragacsos sárban, árkon-bokron át, gyakran meredek domboldalokon kapaszkodva, jóformán csak az előjárók helyismeretére támaszkodva haladtak tovább... A ságvári erdőn áthatolva nagyobb tisztásra, egy hatalmas makkfához értek, melyre 1930-ban *Szent Vendel képet* helyeztek. A szent imája után kicsit megpihelve itt gyűjtöttek pénzt a vízfordó egy-két fiatalnak, akik egész úton gondoskodtak a szomjúság oltásáról. A következő állomás a fák közt rejtőzködő Jabapuszta lett...²⁵ A képes fa Szent Vendel képe ma már nincs meg, de fényképét, Sási János felvételét 1978-ból őrzi a kaposvári Rippl Rónai Múzeum néprajzi fotótára (Lelt. sz.: 23.368-23.372). Közepén Szent Vendel térdepel, baljával görbe botjára támaszkodik, jobbával az őt körülvevő juhokra mutat, akikért szemét az égre emelve imádkozik. Bal sarkában a felirat: „SZENT VENDEL KÖNYÖRÖGJ AZ ANDOCSI SZENT SZÜZNÉL ÉRETTÜNK, OLTALMAZD ÁLLATAINKAT MINDEN VESZÉLYTŐL. A SZÉKESFEHÉRVÁRI ZARÁNDOKOK 1930. IX. 4-ÉN.” Az eltűnt festményt valaki szerény Szűz Mária szoborral pótolta. Mivel a képes fa a ságvári búcsújáróknak is pihenőhelye volt, a Ságvárért Egyesület 2011 májusában új festményt helyezett el az öreg tölgyön: Molnárné Szolyák Éva amatőr festő munkáját.

Köszönettel tartozom dr. Sipos Imre SJP szerzetesnek (Miklósi) és Kapitány Orsolya néprajzkutatónak (Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár) a helyszíni adatgyűjtés során nyújtott segítségükért és számos adat, fénykép rendelkezésemre bocsátásáért.

23 Fényes E. 1851: III. 4.

24 Simon K. 1987: 43-44.

25 Gelencsér J. – Lukács L. 1991: 59.

22 Simon K. 1987: 43-44.

Irodalom

- BÁLINT S. 1977: Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából. I-II. Budapest
- BOGDÁN T. 1987: Templomok, kőkeresztek Somogyszentpálon. Műemlékvédelem XXXI. 270-274.
- ENDREI Á. é.n.: Somogy vármegye népe. In (ed) Csánki D. Somogy vármegye. Budapest pp. 197-222.
- Entz G. A. 2009: Magyarország műemlékei. Székesfehérvár. Budapest
- FÉNYES E. 1851: Magyarország geographiai szótára. I-IV. Pest
- GELENCSÉR J. és LUKÁCS L. 1991: Szép napunk támadt. A népszokások Fejér megyében. Székesfehérvár
- HOSS J. é.n.: Somogyszentpál monográfiája. Kézirat. Rippl Rónai Múzeum Néprajzi Adattára. Lelt. sz.: NA-364.
- HOSS J. 1948: A Kaposvári Plébánia története. Veszprém
- KÚN-MOLNÁR S. 1941: A dunántúli Szent Vendel-kultuszról. – Dunántúli Szemle VIII. 94-97.
- L. IMRE M. 2001: A szakrális környezet építészeti és tárgyi emlékei. In (ed) Kapitány O., Imró J. Somogy megye népművészete. Kaposvár pp. 373-412.
- L. SZABÓ T. és SÁSI J. (ed) 1973: Somogy megye műemlékjegyzéke. Budapest
- MESZLÉNYI A. 1941: Gróf Zichy Domonkos veszprémi püspök (1842-1849) egyházlátogatása 1845-46-ban. Veszprém
- NOGÁLL J. 1853: Magyar nagy officium avagy isten imadására, Nagyaszonynak és minden szentek tiszteletére szánt különféle ajtatosságok gyakorlatai. Buda
- PADÁNYI BIRÓ M. 1763: Rövid summája Szent Wendelinus confessor életének. Kassa
- PEHM J. 1934: Padányi Bíró Márton élete és kora. Zalaegerszeg
- PUSKÁS B. 2006: Szentgáloskér. Községtörténeti tanulmányok. Kaposvár
- REISZIG E. és VENDE A. é.n.: Somogy vármegye községei. In (ed) Csánki Dezső Somogy vármegye. Budapest pp. 30-179.
- SIMON K. 1987: Tizenkét „ir királyfi” a Kapos-könyök vidékén. – Honismeret XV. 4. 38-44.
- SIPOS I. 1996: Szent Vendel ereklyéje Pusztaszemesen. – Magvetés VI. 1. 6.
- SIPOS I. 2013: Törökkoppány monográfiája. Miklósi – Törökkoppány
- SIPOS I. és GALBAY J. J. 1994: 100 éves a miklósi templom. Miklósi története. Balatonkenese
- SIPOS I. és SZALAY J. 2003: Zics története. Miklósi
- SZILÁRDFY Z. 1985: „Népi szakrális emlékek” c. kiállítás megnyitója a veszprémi székesegyház altemplomában, 1985. május 24-én. Kézirat
- TÁRKÁNYI B. J. (ed.) 1916: Vezérkönyv a Ker. Kath. Anyaszentegyházban tartani szokott Processziókhoz. Eger
- TÓTH T. 1977: Nagybirtoktól a nagyüzemig. A mernyei uradalom gazdálkodása a jobbágyfelszabadítástól az első világháborúig. Budapest
- TÜSKÉS G. és KNAPP É. 2001: Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században. Források, formák, közvetítők. Budapest
- UJVÁRY I. é.n.: Mezőgazdaság, állattenyésztés, szőlőművelés, erdészet. In (ed) Csánki D. Somogy vármegye. Budapest pp. 301-343.
- VAJIKAI A. 1939: Cserszegtomaj. Egy hegyközség élete. – Néprajzi Értesítő XXXI. 170-204.

The cult of Saint Wendelin in Somogy County

LÁSZLÓ LUKÁCS

Sankt Wendelin ist der Patron der Haustiere, Viehzüchter und der Hirten in der Neuzeit. Seine Verehrung wurde in Ungarn im 18. Jahrhundert verbreitet. In seiner Popularisierung spielte die deutsche Einsiedlung nach Osten und die mit den in den großen Gutshöfen gezüchteten Schafsarten gekommenen Schäfer eine große Rolle. Seine Verehrung war besonders in Transdanubien lebendig, in der Diözese von Veszprém, welcher bis 1993 auch das Komitat Somogy gehörte, lebte sie auch in den Gemeinden der Ungarn, Deutschen und Kroaten. Seine Verehrung war besonders stark in Gemeinden, wo ein kirchlicher Landinhaber, ein bischöflicher Gutshof, der Stift von Székesfehérvár, später der Piaristenorden Gutshof, oder Gutshofzentrum hatte.

In Mernye wurde im Gutshofzentrum des Székesfehérvärer Custodiats (das mit dem Schutz der heiligen Krone Ungarns beauftragt war) und des späteren Piaristenordens die Sankt Wendelin-Kapelle in 1790 aufgrund eines Gelöbnisses nach der Viehseuche gebaut. Jedes Jahr gibt es am Sankt Wendelinstag (am 20. Oktober) eine Messe in der Kapelle an der auch die Hirten teilnahmen. An diesem Tag wurde mit den Arbeitstieren nicht gearbeitet. Ein Jahrmarkt mit Zelten

fand am ersten Sonntag nach dem Sankt Wendelinstag vor der Kirche statt. In Komitat Somogy wurden mehrere Kirchen zu Ehren von Sankt Wendelin gebaut (Pusztaszemes, Attala). Die Sankt Wendelin-Kapelle in Gölle wurde nach der Rinderseuche von 1754 gebaut, in 1928 wurde sie renoviert. Der Sankt Wendelinstag ist auch in Gölle ein Gelöbnisfest: in der Kapelle wird eine Messe abgehalten, die Predigt wird oft von einem Gastpfarrer gemacht. Die Lebendigkeit des Kultes wird von der Holzstatue des Sankt Wendelin gezeigt, die in 2011 am Platz neben der Kirche aufgestellt wurde. Sankt Wendelin-Statuen wurden auch in den Gemeinden Szentgáloskér, Ráksi, Igal, Buzsák, Balatonberény, Somogyszentpál, Lad und Szulok aufgestellt. Seine Statue wurde im Rahmen einer Prozession besucht, mit Blumen geschmückt und vor ihr wurden Kerzen angezündet. Vor der Kirche in Törökkoppány und Miklósi wurden in 1905 und 1900 eine Dreifaltigkeitsstatue aufgestellt wo eine Nebenfigur Sankt Wendelin darstellt. Er war in diesen Gemeinden bis zum ersten Weltkrieg sehr beliebt, viele Jungen wurden Wendelin getauft, an seinem Tag wurde mit den Arbeitstieren nicht gearbeitet.